

б) наступні завдання полягають в удосконаленні термінології, у створенні нових термінів, уточненні їхнього змісту, у максимальному наближенні до норм української мови.

Галина РОГАЧОВА

Національний університет
“Києво-Могилянська академія”

ДЕЯКІ ПРИЧИНИ НЕГАРАЗДІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕРМІНОТВОРЕННІ

1. Терміни — невід’ємна частина лексики кожної мови, тому загальномовні проблеми даються взнаки й у термінотворенні.

Відомо, що в українській мові активних дієприкметників теперішнього часу немає. У термінолога постає запитання: а як по-українськи “колющие и режущие предметы” (правн.), “пульсирующие зрачки” (мед.), “исполняющий обязанности” (адмін.), “ведущая(ий) телепередачи” тощо?

2. Часто саме традиція зумовлює побутування ненормативних з мовної точки зору термінів. За приклад можуть слугувати утворення типу “пануючий лад”, “існуючі закони”, “домінуючий напрям”. “конкуруючий елемент”, “крокуючий екскаватор”, “запам’ятовуючий пристрій” та багато інших.

3. Калькування — наступна причина негараздів у наявних в українській мові термінах: “завідуючий”, “керуючий”, “головнокомандуючий”, “наладчик”, “штамповщик” і подібне.

4. “Традиційні” та кальковані терміни неважко усунути. Для цього треба:

а) неухильно дотримуватися правил українського словотворення (“наладчик” — “налагоджувальник”, “штамповщик” — “штампувальник”, “крокуючий екскаватор” — “кроковий екскаватор” тощо);

б) скористатися принаймні одним з кількох способів, як уникнути дієприкметників теперішнього часу в українській мові.

По-перше, за допомогою прикметника: “пануючий лад” — “панівний”; “домінуючий фактор” — “головний”; “існуючі закони” — “чинні”; “друкуючий пристрій” — “друкувальний”.

По-друге, за допомогою іменника: “запам’ятовуючий пристрій” — “пристрій (для) запам’ятовування”; “друкуючий прилад” — “прилад для друку(вання)”.

По-третє, пасивним дієприкметником на -н(ий), -т(ий): “переміщуваний модуль”.

Термінологічне значення здатен передавати також описовий зворот із сполучником “що” + дієслово (коли йдеться про активне виконання дії): “що аналізує”, “що збалансовує”.

5. Інколи справді важко (або навіть і неможливо) віднайти годящий національний відповідник: “ведучий(а) програми”. Спробу замінити цей немилозвучний і неукраїнський термін на “провідник” важко назвати вдалою, оскільки наведене слово лише збільшує кількість термінів лексичних омонімів. Порівняймо: “провідник” — “напівпровідник”(фіз.), “провідник(ця)”(залізничн.). Так само непростими для передачі засобами української мови є терміносполуки типу “колющие и режущие предметы”, “пульсирующие зрачки”.

6. Результатом неврахування внутрішніх семантичних зв’язків між словами стають терміносполуки типу “забита рана”(мед.), пор.: “забите місце”. Певне, перша терміносполука становить прямий переклад з російської “ушибленная рана”. Чи є цей вираз семантично вмотивованим у російській мові, теж викликає сумнів. “Рана від ножа” — це, без сумніву, “ножова рана”, бо ніж — знаряддя, що може спричинити рану. Але рана від забиття не є “забита рана”. Неоднозначність цієї терміносполуки очевидна. “Забиття” — іменник з абстрактним значенням, отже, містить (порівняно з іменником “ніж”) додаткові семантичні відтінки, що є зовсім не бажаним для терміна. Таким чином, у терміна “забита рана” виникає додаткове семантичне поле: можливо, це попередньо заподіяна чимось рана, яку було ще раз ушкоджено, забивши її.